Telemuseum - en kort historik

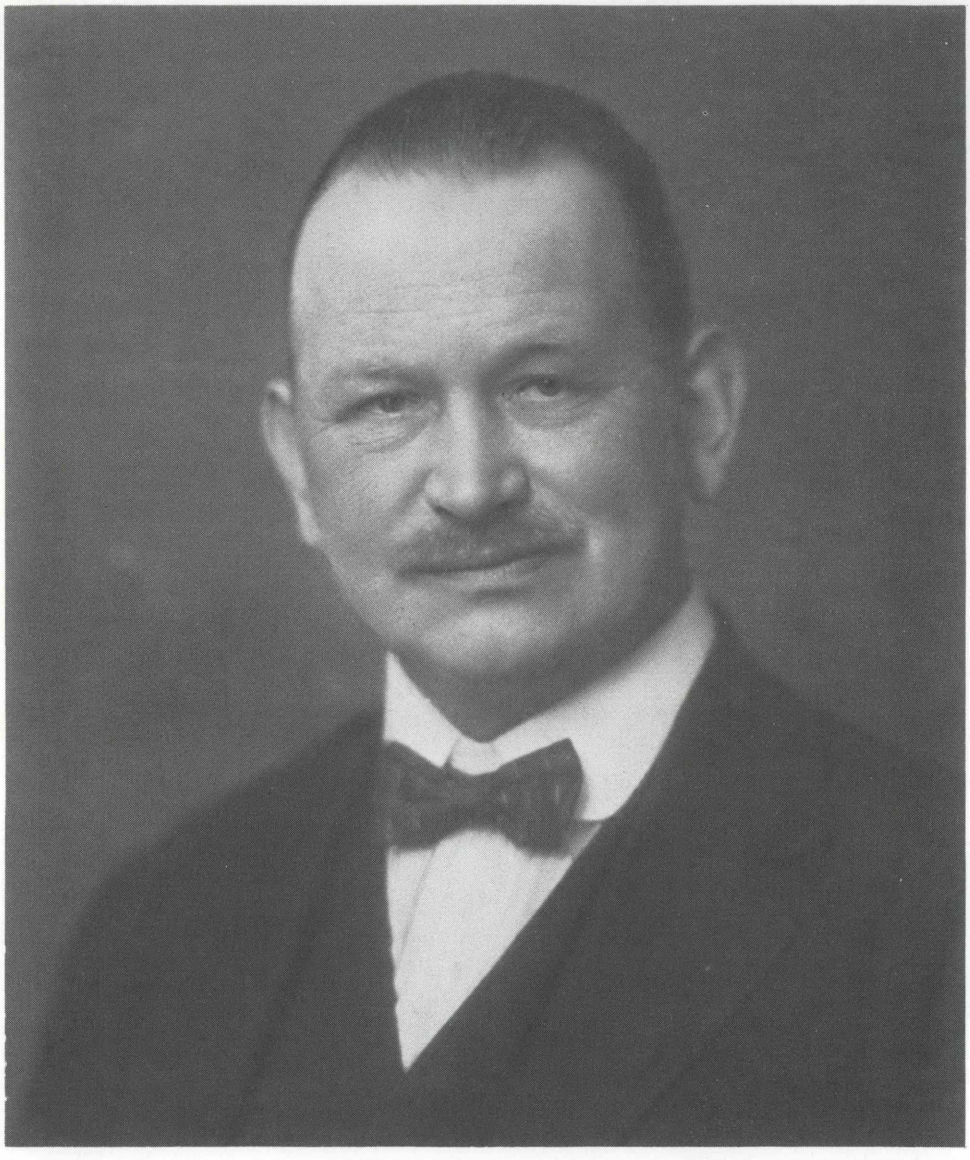
Av EINAR MALMGREN

Telemuseets inflyttning i Norra flygeln vid Tekniska Museet ger civilingenjör Einar Malmgren anledning att skildra samlingarnas historia från mitten av förra seklet till våra dagar.

Officiellt daterar sig Telemuseums tillkomst — eller som det då hette Telegrafverkets museum — till den 12 juni 1937, då det invigdes av dåvarande kommunikationsministern Forslund och öppnades för allmänheten. Men i verkligheten är museet väsentligt äldre än så, och kan, om man så vill, sägas ha existerat praktiskt taget lika länge som telegrafverket självt, alltså från mitten av förra århundradet. Redan från verkets begynnelse samlades nämligen i särskilda skåp i Telegrafstyrelsens lokaler föremål — apparater och tillbehör — använda för driften av de elektriska telegraflinjerna i riket. Varje sådant föremål var försett med en lapp om godkännande av självaste generaldirektören. Samlingen växte och blev med åren tämligen skrymmande. Telegraftekniken gick ju också framåt, och föremålen fick därför i viss utsträckning med åren blott och bart historiskt intresse. 1895 beslöt man också att upphöra med samlingen och låta avföra de däri ingående apparaterna och verktygen ur inventarieförteckningen. Deras antal var då ca 200.

Vad som närmast därefter skedde med föremålen är man inte alldeles säker på. Enligt en uppgift, som förefaller trovärdig, skulle dåvarande intendenten vid telegrafverket, Anton Fahnehjelm, även känd som en av konstruktörerna av den första svenska elektriska telegrafapparaten, fått i uppdrag att ha ett visst överinseende över de i "modellskåpen förvarade effekterna", som då var uppställda i ett av våningsplanen i Skeppsbron 2, där Telegrafstyrelsen då höll till. Så småningom — exakt när vet man inte — överfördes de till den i samma hus belägna telegrafverkets undervisningsanstalt, en ganska naturlig åtgärd för övrigt, och kom alltså under tillsyn av föreståndaren för denna, en ordning som kom att bestå i närmare 70 år.

1908 flyttade undervisningsanstalten från Skeppsbron till Malmskillnadsgatan 19 B. Dess dåvarande föreståndare Gunnar Holmström, som var livligt intresserad av teleteknikens historia, tog modellsamlingen med sig till den nya adressen. I den vevan kom också föremålens antal att högst väsentligt ökas genom en behjärtad insats av telegrafverkets fysiker Erik Lönnqvist. Det var nämligen så att telegrafverkets verkstad vid denna tid förberedde utflyttning från Mosebacketorg i Stockholm till Nynäshamn och i det sammanhanget skulle göra sig av med en del inte längre gångbar telefonmateriel — framför allt telefonapparater. På Lönnqvists initiativ överfördes denna materiel nu till samlingarna på Malmskillnadsgatan, där man

J. Gunnar Holmström, skapare av telegrafverkets museum.

satte igång med tillverkning av lämpliga skåp för dess förvaring. Andra föremål strömmade också till, mest beroende på det levande intresse som Holmström visade för samlingarna, vilka nu började växa ut till ett verkligt museum. Rum lades till rum, och när jag kom till undervisningsanstalten 1919 hade hela våningsplanet 1 tr. i huset vid Malmskillnadsgatan förhyrts för ändamålet. Den tillgängliga golvytan var ca 200 m^2 och föremålens antal i runt tal 1 800.

Telegrafverkets undervisningsanstalt Malmskillnadsgatan 19 B med telegrafverkets museum i våningen 1 tr. upp.

1923 var samlingarna vid Malmskillnadsgatan i så välordnat skick att en visning för pressen kunde ske. Samma år ägde emellertid en stor jubileumsutställning rum i Göteborg, och i den var det avsett att telegrafverket skulle deltaga med en historisk exposé över telegraf- och telefonteknikens utveckling i landet. En stor del av de där utställda förmålen togs från samlingarna på undervisningsanstalten, som därigenom berövades flera av sina intressantaste saker. Något öppnande för allmänheten kunde det därför inte bli tal om, och det

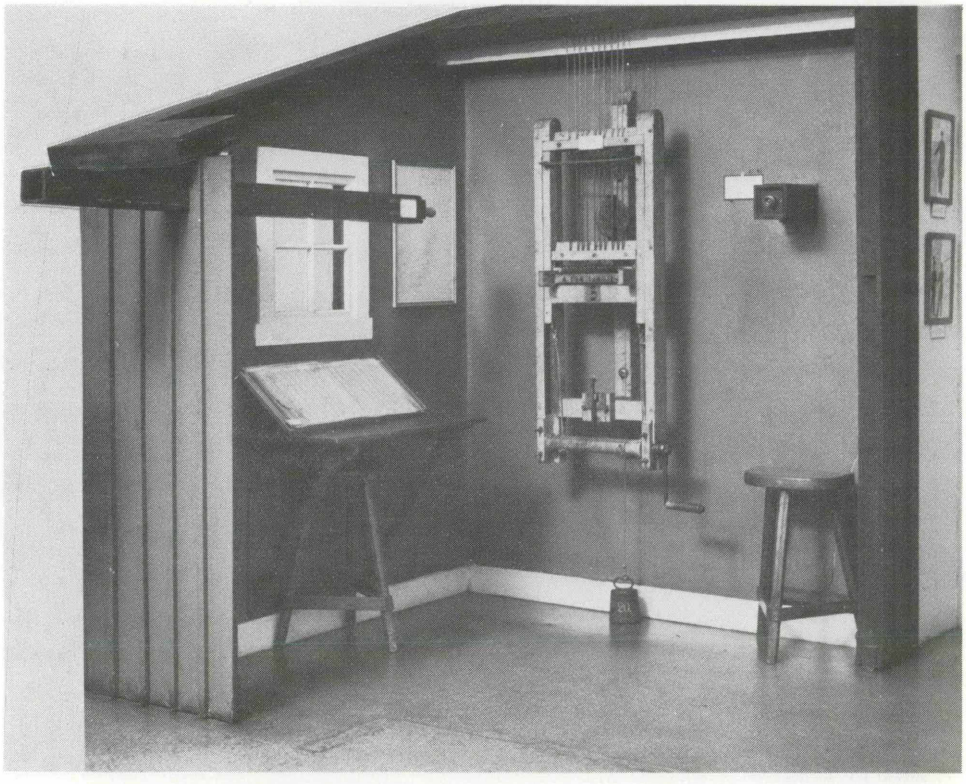
blev det inte heller efter utställningens slut. Anledningen härtill var att när de utlånade föremålen återkom från Göteborg åtföljdes de av ett stort antal andra apparater och modeller, som hopsamlats eller tillverkats för utställningens räkning. Äran av denna utökning av samlingarna tillkom i första hand teleutställningens nitiske kommissarie, telefonkontrollören N. J. A. Risberg i Göteborg. En ny gruppering av samlingarna måste göras, så mycket mer som året därpå dessa utökades med inte mindre än 400 nummer på en gång genom en gåva från Stockholms Allmänna Telefonbolag.

Det hittills tillgängliga utrymmet för samlingarna blev genom de erhållna tillskotten alldeles otillräckligt. Holmström lyckades emellertid övertala Telegrafstyrelsen att förhyra motsvarande våningsplan i grannhuset Malmskillnadsgatan 19 A. Genom att slå hål i brandmurarna mellan husen erhölls en sammanhängande lokalyta om drygt 300 m^2. Här vidtog nu ett omfattande inredningsarbete, lett av Holmström och med biträde av intresserad arbetskraft utifrån. Det var främst två goda vänner till Holmström, kontrollörerna vid Stockholms telefonstation Peltin Goldschmidt och Oscar Jonsson, som arbetade på kvällarna med katalogisering och kortskrivning. Ej sällan avslutades detta arbete med en nattgrogg på det närbelägna Anglais. Ibland fick också jag vara med. Jag minns ett sådant tillfälle, då förre telegrafisten vid optiska telegrafinrättningen och sedermera vaktmästaren i Telegrafstyrelsen Reinhold Fredriksson hade inviterats för att ge goda råd beträffande uppmonteringen av den optiska telegrafen. Bl. a. uppbyggdes i ett av rummen en interiör av en optisk telegrafstation med bevarade autentiska inredningsdetaljer.

*

Även om man inte hann med något öppnande för allmänheten på Malmskillnadsgatan var samlingarna där dock tillgängliga för intresserade utomstående, liksom för eleverna på undervisningsanstaltens kurser, för vilka ett besök på museet — ty ett museum hade det nu blivit — var ett obligatoriskt inslag i kursschemat. Någon plats för de stora föremålen i samlingarna kunde dock ej beredas, utan dessa måste alltjämt ligga magasinerade på annat håll i väntan på att rymligare lokaler skulle kunna erhållas.

Denna väntan blev turligt nog inte långvarig. En manuell telefonstation vid Karlaplan, den s. k. Östermalmsstationen, stod i tur att automatiseras 1933. Den var förlagd till en gårdsbyggnad på tomten

Interiör av en optisk telegrafstuga i samlingarna på Malmskillnadsgatan 1920. Manöveranordning (regering) och långkikare autentiska.

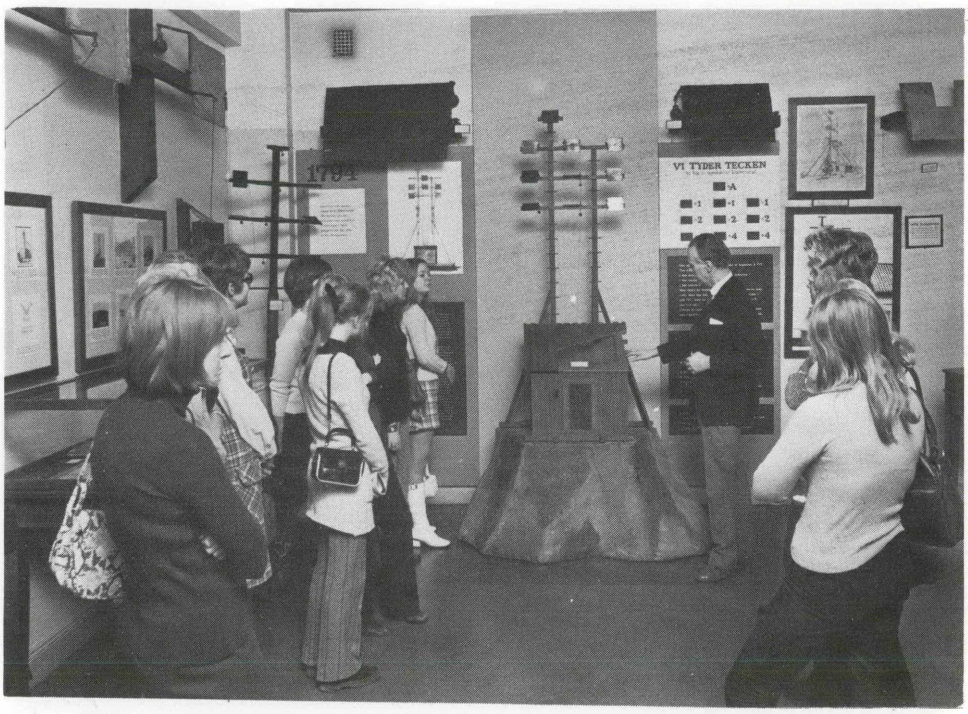
Karlaplan 2 (egentligen Styrmansgatan 54, om vederbörande hade numrerat riktigt) men hade nu fått nya lokaler i ett nyuppfört gatuhus på samma tomt. 1932 beslöt Telegrafstyrelsen att detta ledigblivna gårdshus skulle upplåtas åt museisamlingarna, och efter vederbörlig renovering och mindre ombyggnad kunde de nya lokalerna tas i bruk vid årsskiftet 1934/35. Tyvärr blev det inte Holmström förunnat att få vara med och installera samlingarna på deras nya plats. Sommaren 1933 avled han i en ålder av endast 59 år. Jag är övertygad om att det skulle ha glatt honom ofantligt att ha fått leda detta arbete. Nu kom det i stället på min lott att ta hand om det hela. Det blev en mycket stimulerande uppgift, som dock kom att ta relativt lång tid i anspråk. Som inledningsvis nämnts dröjde det ända till sommaren 1937, innan allt var överflyttat från de gamla lokalerna till de nya och där uppställt enligt uppgjord plan.

Men först några ord om lokalerna. Gårdshuset vid Karlaplan hade fyra våningsplan, vart och ett på ca 150 m^2. Det var högt till tak,

särskilt i den översta salen, som i enlighet med traditionen i de gamla manuella telefonstationerna hade välvd överbyggnad med takfönster. Där fanns alltså gott om plats även för de allra högsta telefonväxlarna. I detta sammanhang kan nämnas att museet tidigare fått erbjudande från Telefon AB L. M. Ericsson att övertaga firmans utställningsmonter från Göteborgsutställningen 1923 — en automattelefonapparat av bordsmodell i jättestor skala, inrymmande en automatisk telefonväxel av 500-väljartyp. På grund av bristande utrymme måste vi då tacka nej till erbjudandet. Efter Telegrafstyrelsens beslut om nya lokaler för museet återkom vi till firman med meddelande om att det nu fanns plats för jättetelefonen. Tyvärr var den då redan skrotad. Innanmätet var dock bevarat och finns ännu i behåll på museet.

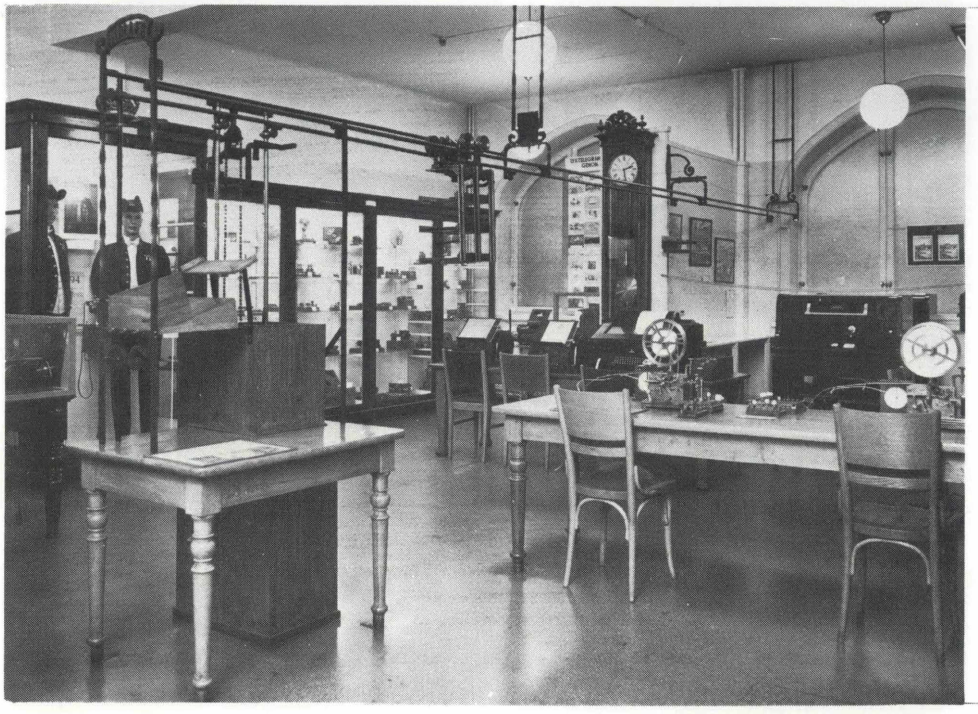
Trappuppgången i Karlaplan 2 med taveldekorationer.

Det optiska telegrafrummet i gamla Telemuseum demonstreras för en grupp telefonister.

Att det tog så lång tid att ordna samlingarna i de nya lokalerna (ca 2 1/2 år) berodde framför allt på bristen på personal. Det har tidigare omtalats att modellsamlingen i seklets början överfördes till telegrafverkets undervisningsanstalt, och det blev nu, liksom förut på Malmskillnadsgatan, personal därifrån som fick tas i anspråk för installeringsarbetet. Den ende utomstående var en snickare vid namn Svedu, en trygg dalkarl från telegrafverkets Stockholmsdistrikt, som sattes att fabricera modellskåp för samlingarna utöver dem som redan förut fanns på Malmskillnadsgatan. För min egen del blev det mest kvällsarbete, då ju även andra arbetsuppgifter ålåg mig i min egenskap av föreståndare för undervisningsanstalten.

De fyra våningsplanen vid Karlaplan var disponerade på följande sätt. Bottenvåningen var upplåten åt telegrafföremål: optisk och elektrisk telegraf och i någon ringa mån radiotelegraf (dock ej från början), våningen 1 tr. åt vad man nu skulle kalla transmissionsteknik — den hyste också museets bibliotek — och våningarna 2 och 3 tr. åt telefonapparater och växlar. De senare utgjorde nu den ojämförligt största delen av samlingarna. Antalet föremål var vid inflytt-

Interiör från telegrafsalen med den originella transportbanan för telegram.

ningen i runt tal 7 500 och steg under årens lopp fram till 1968 — ett årtal jag återkommer till — till 17 500, varav 5 500 var telegraf-, telefon- och radioföremål och resten böcker, handlingar, fotografier och ritningar.

Vad de optiska telegrafföremålen beträffar hade de ingenting med den ursprungliga modellsamlingen att göra. Visserligen övertog telegrafverket vid sin tillblivelse 1853 skötseln av den då kvarvarande optiska telegrafinrättningen, men föremålen i museets optiska telegrafavdelning har i huvudsak tillkommit genom deposition på lång sikt från Nordiska Museet. Det har skett genom förmedling av detta museums dåvarande styresman Gustaf Upmark, som var god vän till Holmström. Sedan har samlingen utökats, särskilt när det gäller bilder och handlingar, genom gåvor från den tidigare nämnde Risberg — Göteborgsutställningens telekommissarie — som för övrigt skrivit en bok om sina studier i den optiska telegrafens historia.

Den elektriska telegrafavdelningen upptog självklart ett väsentligt större utrymme än den optiska. Stommen här utgjordes av föremålen i den ursprungliga modellsamlingen, till vilken adderade sig sådana

rariteter som den första svenskkonstruerade telegrafapparaten och det första telegrafbordet i Sverige. Sedan tillkom under årens lopp den ena saken efter den andra, mest föremål från Stockholms telegrafstation i den mån den moderniserades. Bland dem märks bl. a. en originell transportbana för telegram, den s. k. johanssonska landån (Johansson var telegrafdirektör i Stockholm 1917—32). Vid telegrafverkets 100-årsjubileum 1953 berikades samlingarna med ett unikt föremål, en bit av den första i Sverige resta telegrafstolpen. Man hade funnit den då man i Märstatrakten grävde grunden till en minnessten för jubileets firande — det var nämligen där som den första stolpen på telegraflinjen Stockholm—Uppsala restes. Noggranna undersökningar av olika experter har bekräftat fyndets riktighet. Tekniska Museet fick också vid invigningen av sin nya avdelning "Skog, trä, papper" en avsågad skiva av den 100-åriga stolpen som gåva av televerket, som namnet nu löd. I och med 100-årsjubileet försvann nämligen den gamla benämningen telegrafverket, och samtidigt ändrades också namnet på museet till Telemuseum.

Radiorummet på nedre botten kom till först några år efter museets öppnande, beroende på att lokalen var upptagen av annat till en början. Det blev där en ganska blygsam exposé över äldre radiomateriel, främst tre från undervisningsanstalten övertagna, ej längre moderna fartygsradiostationer. Det var en Marconistation från 1914 med roterande gniststräcka, en Telefunkenstation — speciellt byggd för undervisningsändamål — från ungefär samma tid samt en av Svenska Radiobolagets första rörsändare från 1921. Den hade på undervisningsanstalten använts, vid sidan av sin utbildningsuppgift, för reguljär radiotelegraftrafik med Riga 1921—22 samt under 1922—23 dessutom för starten av rundradion här i landet. Alla de tre radiostationerna var installerade så att de kunde demonstreras i drift. Man måste dock iaktta en viss försiktighet vid dessa demonstrationer, speciellt av Marconistationen, då den åstadkom kraftiga störningar i omgivningens rundradiomottagare och därför ej lämpligen borde köras under ordinarie rundradiotid. Grannskapet till Radiotjänsts Karlaplanstudio — den låg faktiskt vägg i vägg med radiorummet — gjorde också sitt till att man måste vara återhållsam med demonstrationerna.

Gick man sedan en trappa upp i museet kunde man på vägen — liksom även fortsättningsvis högre upp i trapphuset — studera en

stor samling tavlor — inte mindre än ett 60-tal — som visade ex- och interiörer från svenska telegraf-, telefon- och radiostationer. Beträffande detta trapphus fick vi för övrigt vid flera tillfällen mottaga förfrågningar om det inte gick att göra det mera handikappvänligt. Hiss saknades och möjligheten att installera en sådan var obefintlig. Kanske var denna omständighet en bidragande orsak till att museet måste tänka på att så småningom skaffa sig andra och mera lättillgängliga lokaler. Man kan i detta sammanhang inte låta bli att skänka en medlidsam tanke åt alla de hundratals telefonister som förr dagligen haft att trava de långa trapporna upp till telefonsalen högst uppe i byggnaden.

Våningen 1 tr. innehöll, som jag tidigare uttryckt det, transmissionsteknik men av enklaste slag. Där fanns materiel och verktyg för byggandet av telegraf- och telefonledningar, isolatorer — från de äldsta av glas och guttaperka — ledningstråd och kablar, bl. a. originalbitar av de första atlantkablarna, stolpimpregneringsdetaljer m. m. Där fanns också utställda ett par "leksaker": en telefontaxevisare från 1930 års Stockholmsutställning och en modell av ett telefonstationshus, där man genom att trycka på en knapp kunde få de olika våningarna att höja sig och avslöja vad som fanns inuti. Dessa museiföremål var bland de populäraste på museet — de samlade alltid folk, mest barn bör kanske i sanningens namn tilläggas.

Museets bibliotek i samma våningsplan var ganska välförsett, särskilt med bundna årgångar av teletekniska tidskrifter (huvudsakligen av äldre datum). De förnämsta dyrgriparna här var en fullständig uppsättning telefonkataloger alltifrån den första från 1880 samt en stor samling passagejournaler och andra handlingar från tiden för de första telegrafstationernas tillkomst. I dessa journaler finns, förutom anteckningar om trafiken och om tekniska detaljer — mest felrapporter — många roande episoder, ofta av trivial art, införda. Följande må anföras som exempel. Det är hämtat ur Örebrojournalen 1857.

"21.8. Anledning saknas, hvar herr Ld finnes kl. 8,45 e.m."
Undertecknat Gs.

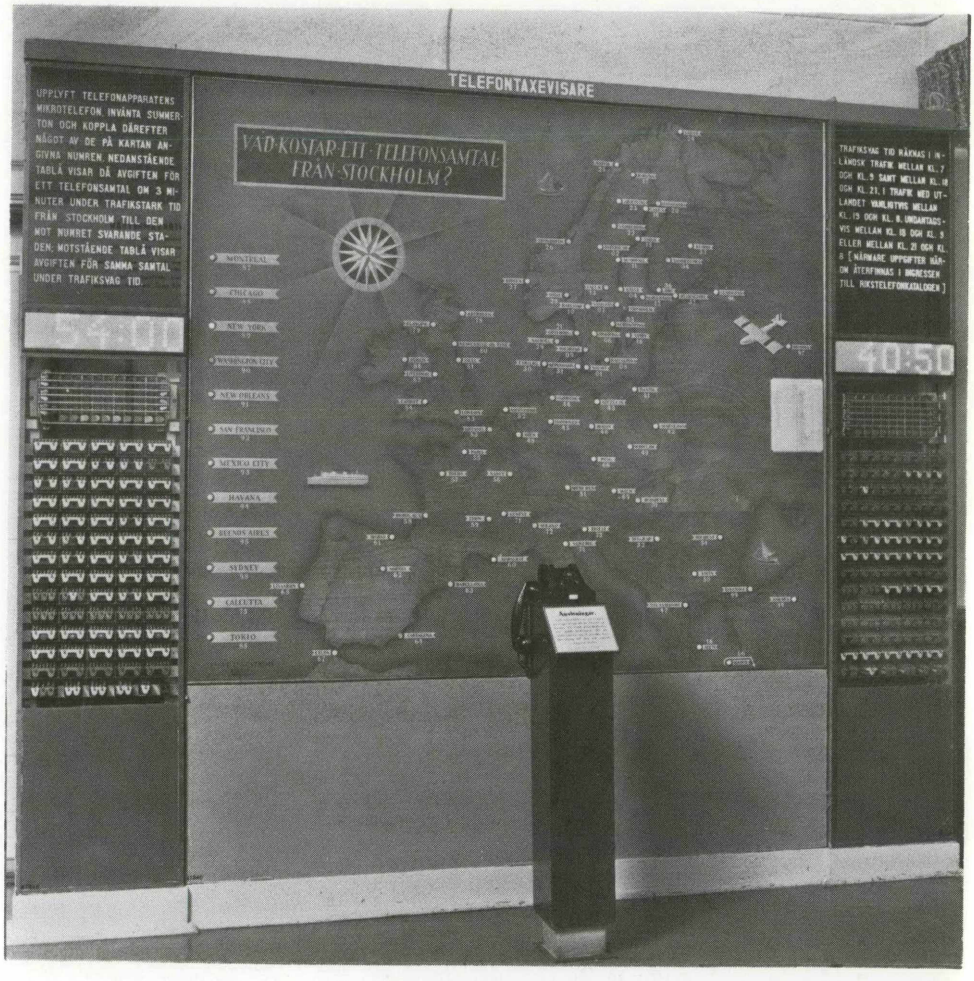
Omedelbart därunder är antecknat:

"Undertecknad fann sig föranlåten att gå nedåt gården, hvarföre jag ej ansåg mig behöfva göra någon anteckning, och som jag ej mådde rätt bra, så gick jag bort för att få mig en Besk, men återkom kl. 8,47, således endast 2:ne minuter efter sedan jag saknades. Ld".

Och så en anteckning från den 1 juli 1857 i samma journal:

"Hädanefter göres den ändring med uppbörden, att den, som mottager depesch, behåller porto och insätter sitt namn på vanligt ställe i journalen. — Erinras härvid, att dessa medel, som vid första tillfälle redovisas till kassören och af honom mottagas, ingalunda får betraktas eller behandlas som förskotter på aflöning, hvilka i händelse af tillgång i kassan erhållas på annan väg".

Våningen 2 tr. inrymde som nämnts telefonapparater men även ett stort antal växlar av mindre format. Dessas antal minskades efter hand, då de tenderade att genom sin mångfald förta helhetsintrycket i utvecklingskedjan. Dennas dyrbaraste detalj var ett exemplar av

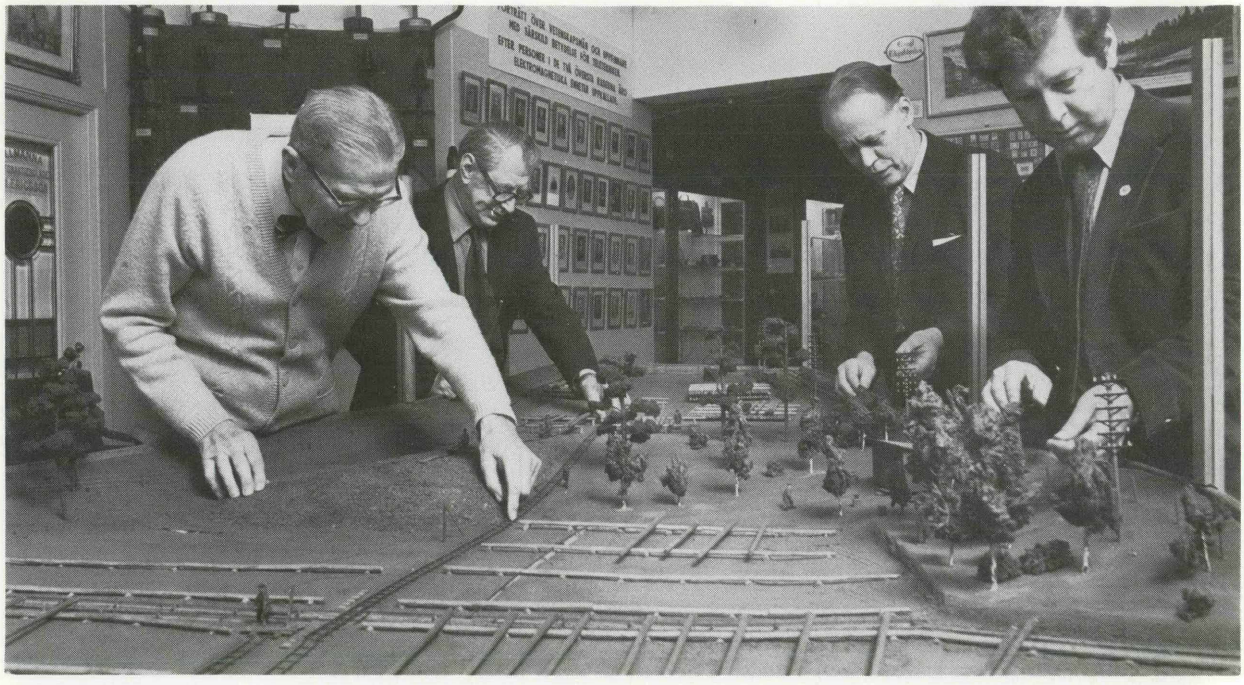
1930 års telefontaxevisare, byggd på koordinatväljare och reläer.

den första i Stockholm — och därmed i Sverige — nyttjade telefonväxeln, Bellbolagets växel i Gamla Stan från 1880. Bland telefonapparaterna märktes en modell av Bells första telefon, skänkt till museet omkr. 1920 av amerikanska Bellbolaget. Att modellen var fullt funktionsduglig visades vid en rundradiosändning i början på 1940-talet, då i samband med en serie om de tekniska enheterna dåvarande professor Håkan Sterky vid Tekniska Högskolan lånade den och i den upprepade de historiska orden: Mr. Watson, come here. I want you", de första ord som överförts på elektrisk väg. Årtalet var 1876, och nästa år är det alltså bäddat för ett 100-årsjubileum. Bland andra rariteter kan nämnas den av L. M. Ericsson till H. T. Cedergren, Allmänna Telefonbolagets stiftare, 1884 skänkte telefonapparaten med svängbar mikrofon och dubbla hörlurar, överlämnad med anledning av att bolaget redan ett år efter starten kunnat inregistrera sin 1 000:de abonnent.

Givetvis kommer dessa unika museiföremål att visas också på det nya Telemuseum men inte på alldeles samma sätt som på det gamla. Där var i en lång rad skåp intill varandra exponerad hela utvecklingskedjan av bordstelefonapparater från de allra äldsta i bruk varande fram till nutidens plastapparater, medan i lika många skåp i mera spridd ordning väggmodellerna visades. Jag är rädd för att det, liksom för växlarna, blev lite för mycket av det goda, och på nya museet skall antalet väsentligt förminskas. Därjämte kommer där den principen att tillämpas att apparater av tidsenlig modell ansluts till de utställda växlarna.

I gränsområdet mellan telefonapparaterna och växlarna fanns lite tidig telefonautomatik: L. M. Ericssons och H. T. Cedergrens abonnentledningskoncentrerare från 1883 och den s. k. Parisväxeln, konstruerad av G. A. Betulander och J. P. Pehrson för 15 abonnenter och belönad med guldmedalj vid världsutställningen i Paris 1900. Den gjorde tjänst som internväxel för de svenska utställarna och utbjöds, berättas det, av uppfinnarna till franska staten efter utställningens slut. Fransmännen tackade dock nej med motiveringen att man ville ha möjlighet att lyssna på samtalen, vilket inte gick för sig i den automatiska växeln.

De största förändringarna i museilokalerna vid Karlaplan gjordes under årens lopp i den översta våningen, den forna telefonsalen med expeditionsbord runt väggarna. En hörna av dessa bord fick vara

Personalen på Telemuseum samlad kring modellen av stolpimpregneringsanstalten i Björkhult (den sista i sitt slag).

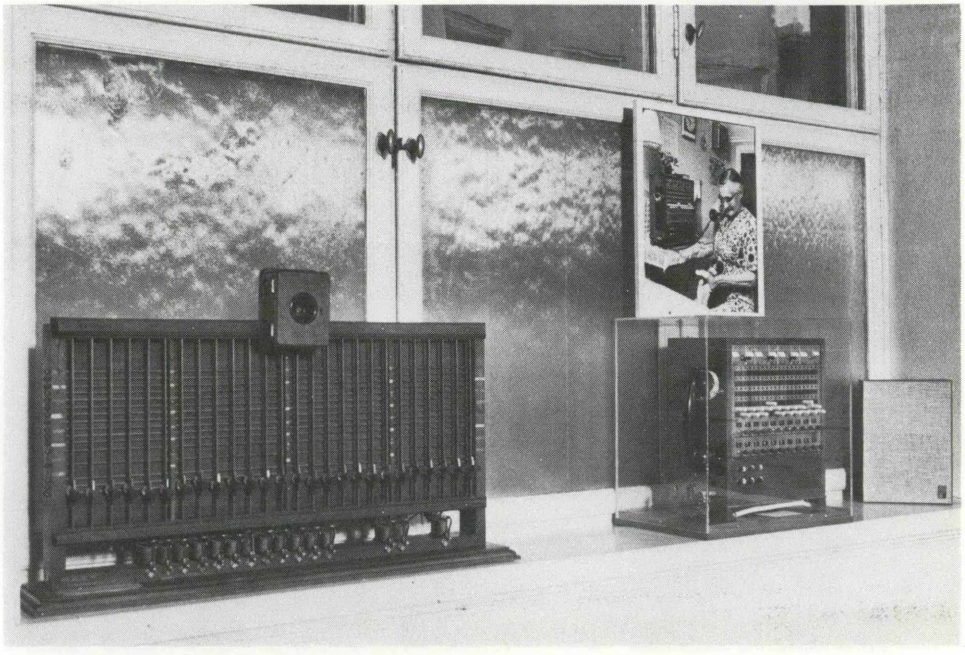

Biblioteket med en ljuskrona från Allmänna Telefonbolagets kontor Malmskillnadsgatan 30 (1887).

kvar vid inredningen av lokalerna för museets räkning och utgör exempel på ett skede i utvecklingen: centralbatteriepoken. Förutom några små automatiska växlar, bland dem den av Betulander konstruerade Östanbroväxeln från 1905, utgjordes huvudparten av de utställda föremålen av manuella växlar av skiftande typer och storlekar. De fick så småningom trängas med flera automatväxlar av större format, främst då en koordinatväljarväxel av år 1922, konstruerad för Sundsvalls telefonstation. Ett antal stativ från denna kom museet tillhanda, då stationen moderniserades på 50-talet. För installationen av dessa måste sakkunnig hjälp tillkallas från Sundsvall,

Telemuseums dyrbaraste klenod — den första telefonväxeln i Sverige (värderad till 1/4 milj. kr.).

En av de allra första telefonväxlarna vid sidan av den absolut sista manuella växeln i Sverige (Adolfström i Lappland 1972).

en förste reparatör Backlund, som blev så intresserad av sitt arbete — han var väl också en sparsam man — att han anhöll att få låna en hopfällbar säng till museet, så att han kunde arbeta där även nattetid! Hur som helst — han fick växeln att fungera, och det gör den ännu i dag. Det kan inom parentes nämnas att denna växel var det första föremål som blev inkopplingsklart i det nya museet efter överflyttningen från det gamla.

Samlingarna i översta våningen på Karlaplan fick ett stort tillskott 1963 i och med att en demonstrationsväxel av det av televerket nu tillämpade A-204-systemet sattes upp där. Med beteckningen avses en automatisk växel av det för ca 50 år sedan av Palmgren och Betulander uppfunna systemet med "mellanledningar", som vi i dag benämner länksystem och som vid sin tillkomst tydligen var långt före sin tid, eftersom det först på 50-talet togs i mera allmänt bruk här i Sverige. (Utomlands kom det till användning tidigare.) Att demonstrationsväxeln är av koordinatväljartyp behöver väl knappast tilläggas.

Andra nyheter på automattelefonområdet, som tillkom ganska snart efter museets öppnande, var en automatisk abonnentväxel av

Del av samlingen av telefonapparater. Längst t. v. några utländska apparater.

Siemens fabrikat och en på televerkstaden i Nynäshamn byggd originell automatväxel, konstreurad av Bertil Brander och med motordrivna väljare. En annan nyhet var en monter med en uppsättning väljare av olika typer, bl. a. några Strowgerväljare, som kunde manövreras från en pulpet framför montern. Tyvärr råkade anläggningen ofta i olag, mest beroende på att den besökande allmänheten inte följde de anslagna föreskrifterna för manipuleringen. Väljaruppsättningen är nu under ombyggnad för att göras mindre beroende av felaktigt manipulerande.

*

Mycket mera vore att säga om samlingarna på gamla Telemuseum vid Karlaplan. Klart är att lokalerna där inte var idealiska för museiändamål. De var ju inte heller byggda härför. Till museets 25-årsjubileum 1962 skedde en rätt omfattande renovering av det gamla huset, den första sedan museet flyttade in där 1935. Samtidigt skedde även en modernisering av montrar och utställningsskåp. De senare förseddes med dörrar helt i glas, målades vita invärtes och försågs med glashyllor och dold innerbelysning, så att de utställda föremålen kom bättre till sin rätt. Detta arbete utfördes av museets egen per-

Utblick över våningen högst upp på Karlaplan 2 med i huvudsak automatiska växlar av olika slag. Takkronan i mitten har suttit i Allmänna Bolagets stora telefonsal vid Malmskillnadsgatan, invigd av kung Oscar II 1887.

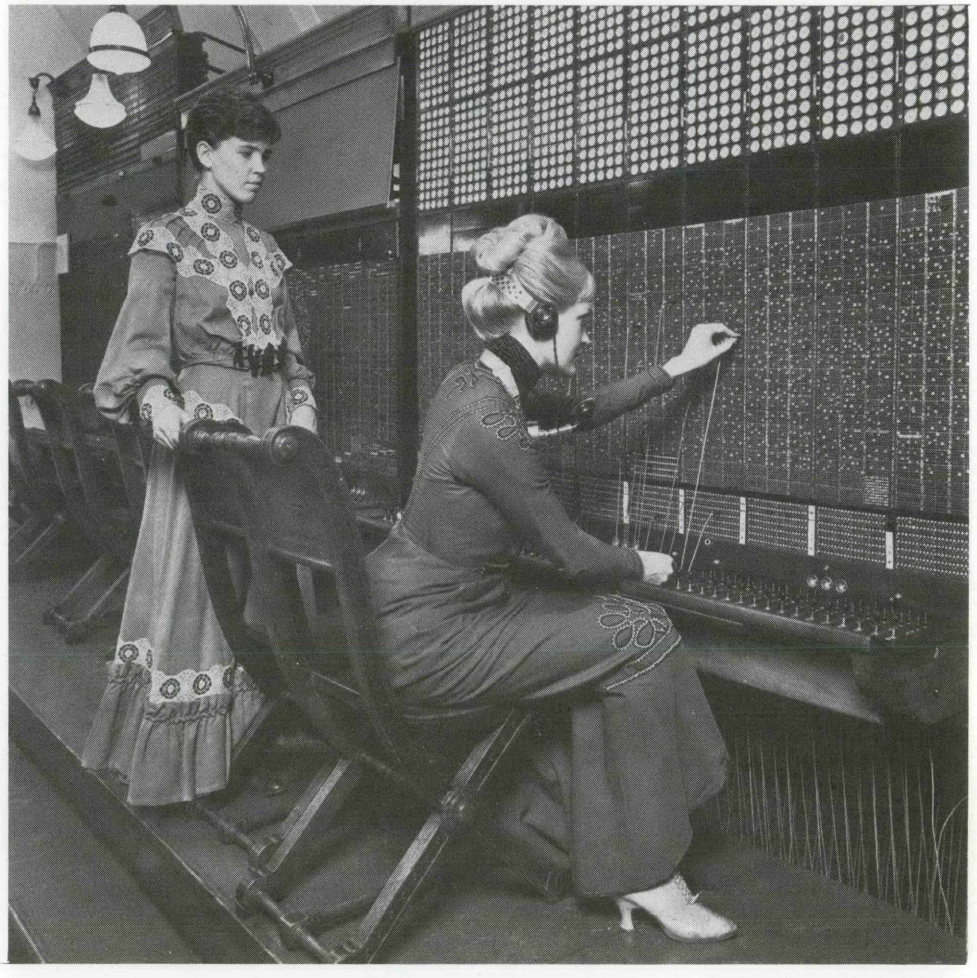
sonal, som alltsedan överflyttningen till Karlaplan utgjordes av två heltidsanställda tjänstemän med reparatörs tjänstegrad (senare höjd till förste reparatör). Dessa hade inte bara att svara för underhållet utan fungerade även som förevisare av samlingarna vid gruppbesök. 1967 anställdes också ett kvinnligt kontorsbiträde att svara för arkivering och katalogisering, ett arbete, som av brist på personal fått släpa efter men som i skrivande stund är praktiskt taget fullbordat.

En mindre utvidgning av museilokalerna skedde 1963, då en del av källarvåningen gjordes om till en samlings- och filmförevisningssal, rymmande ett 35-tal personer. Där ordnades också en provisorisk uppställningsplats för den första, "riktiga" rundradiostationen i Sverige (på telegrafverkets undervisningsanstalt 1923) liksom för den den första TV-stationen (på Tekniska Högskolan 1947). Salen kom till stor nytta vid de studiebesök från skolor och andra institutioner, som med tiden blev allt vanligare. Drygt $^2/_3$ av besöksantalet utgjordes av dylika studiegrupper. Totala antalet besökare per år översteg dock aldrig 4 000, ett föga imponerande antal kanske. Men man får då komma i håg dels museets ganska olämpliga läge — Karlaplan 2 var en svårhittad adress — dels att museet höll öppet bara ett par timmar varje söndag. (Gruppbesök togs dock emot efter anmälan även veckodagar.)

Ett förslag att utöka museets lokaler genom en överbyggnad av den bakre gården, som utgjorde ett helt dött område, gjordes också i början av 60-talet. Man skulle därigenom i bottenvåningen få en 100 m^2 stor utställningshall för museets rikhaltiga innehav av radioföremål, som hittills fått ligga magasinerade på olika håll. Man skulle också i källarplanet få ett lika stort, välbehövligt förrådsutrymme. Ritningar gjordes upp, men något byggnadstillstånd lyckades man inte få, trots att grannhuset — den forna biografen och senare Radiotjänsts Karlaplanstudio — var uppförd till samma byggnadshöjd. Och lika gott var kanske det, såsom utvecklingen senare kom att gestalta sig.

*

Det har tidigare nämnts att 1932 var ett viktigt år för telegrafverkets museum. Då beslöts att ställa nya och rymligare lokaler till museets disposition. 1964 är ett inte mindre betydelsefullt år. Telestyrelsen kunde då konstatera att dessa lokaler inte längre var ändamålsenliga och inte heller tillräckliga för museets värdefulla samlingar. En arbetsgrupp tillsattes med uppgift att utreda frågan om nybyggnad på lämplig plats. Arbetsgruppen — 1964 års museikommitté — kunde börja sitt arbete i jan. 1965 och förväntades inkomma med förslag före maj månads ingång samma år. I direktiven ingick bl. a. utredning om eventuellt samarbete med Tekniska Museet samt möjligheten att till det nya museet överflytta det s. k. minnesrummet i L. M. Ericssons gamla fabriksbyggnad vid Tulegatan i Stockholm.

Några större manuella telefonväxlar i översta våningen i gamla Telemuseum. Den längst till höger är uppställd på nya museet.

Vem som ursprungligen kom upp med idén att i oförändrat skick bevara denna förnäma men faktiskt bortglömda sevärdhet minns jag inte riktigt, men att den hade en varm vän i mig kan jag försäkra. Jag hade själv varit med när rummet överlämnades till Stochkolms stad 1943 efter fabrikens utflyttning till Midsommarkransen. Det hade sedan dess förvaltats av Stockholms Stadsmuseum, som dock hade föga vetskap om vilken klenod det ägde. Det var först nu, 20 år efteråt, när en överflyttning av rummet till Telemuseum ifrågasattes, som Stadsmuseichefen gjorde ett besök därstädes. Han sade sig inte ha något emot arrangemanget under förutsättning att en samordning skedde mellan Telemuseum och Tekniska Museet. Tvärtom

skulle det säkerligen vara en för alla parter god lösning, om så kunde ske. Även L. M. Ericssons styrelse var med på saken och förklarade sig beredd att delta i kostnaderna för projektet.

Kommittén blev färdig med sin utredning inom föreskriven tid. I korthet förordade den en samordning av Telemuseums samlingar med Tekniska Museets. För förslaget talade flera omständigheter. Dels fanns på platsen en byggnad, som kunde göras om till en lämplig museilokal, dels skulle museet komma i en redan etablerad "museistad" med flera betydande museer — förutom Tekniska Museet Etnografiska Museet och Sjöhistoriska Museet — och därmed kunna påräkna ett avsevärt ökat besöksantal, dels slutligen hade ju Telemuseums samlingar nära anknytning till Tekniska Museets intresseområde och skulle kraftigt berika dess teletekniska avdelning. Ritningar gjordes upp för en ombyggnad av det s. k. norra stallet för Telemuseums räkning. Det ansågs att drygt hälften av byggnaden skulle vara tillräcklig för samlingarnas hysande samt för återuppförandet av LME:s minnesrum. Den effektiva utställningsytan skulle enligt ritningarna uppgå till ca 1 300 m^2, således mer än en fördubbling av den tidigare lokalytan.

Beträffande formerna för samarbetet mellan Telemuseum och Tekniska Museet uppställdes två alternativ. Antingen kunde Telemuseum drivas som tidigare i egen regi och televerkets och Tekniska Museets teletekniska och andra telehistoriska samlingar samordnas inom ramen för ett enhetligt telemuseum. Eller också kunde Telemuseums samlingar överlämnas till Tekniska Museet som deposition och tillsammans med detta museums egna föremål ordnas som en teleteknisk avdelning av Tekniska Museet. För denna avdelning skulle svara en särskild nämnd, i vilken representant för televerket skulle ingå.

Telestyrelsen tog några månader på sig att fundera över frågan, men den 7 dec. 1965 beslöt man följande:

1) Museet skulle flyttas från Karlaplan till lokaler, som Tekniska Museet förklarat sig kunna upplåta inom sitt område på Norra Djurgården.
2) Frågan om samarbetet med Tekniska Museet skulle vidare utredas.
3) LME:s minnesrum skulle övertas av televerket och flyttas till de nya lokalerna.
4) Möjligheterna att för de nya museilokalernas iordningställande utverka bidrag från Arbetsmarknadsstyrelsen, Stockholms stad och L. M. Ericsson skulle närmare undersökas.

5) Om det visade sig erforderligt att hos riksdagen äska medel för de nya museilokalerna skulle detta göras hösten 1966.
6) Telestyrelsen skulle låta projektera och kostnadsberäkna byggnadsobjektet samt fullfölja de ytterligare utredningar och förhandlingar som fordrades.

För den i punkterna 2) och 6) nämnda vidare behandlingen av ärendet tillsattes den 18 jan. 1966 en arbetsgrupp, bestående — så när som på en person — av samma medlemmar som tidigare ingått i 1964 års museikommitté. Arbetsgruppen blev klar med sin utredning den 1 juli 1966. Det skulle föra för långt att här i detalj ingå på dess rekommendationer, som mest rörde sig på det ekonomiska planet. Låt mig om de av gruppen angivna kostnadsuppgifterna bara säga så här i efterhand att de belopp vi kom fram till — jag hörde nämligen själv till arbetsgruppen — visat sig föga realistiska. Vi räknade, som vanligt höll jag på att säga, alltför optimistiskt; allt har blivit mycket dyrare än vi tänkte oss. Givetvis har de senaste årens inflation kraftigt bidragit härtill, men allt kan inte skyllas på den. Några siffror skall inte anföras här, så mycket mer som inredningsarbetet i skrivandets stund ännu ej rotts i land.

Beträffande frågan om museet fortfarande skulle drivas i televerkets regi eller samlingarna deponeras hos Tekniska Museet tog arbetsgruppen ej direkt ställning. Båda alternativen hade sina för- och nackdelar. I händelse Telestyrelsen valde det senare alternativet hade gruppen gjort upp förslag till ett avtal mellan televerket och Tekniska Museet. Enligt detta skulle samlingarna fortfarande kallas Telemuseum, Telestyrelsen skulle vara huvudman och ägare av föremålen, som skulle deponeras hos Tekniska Museet för viss tid, och frågor av större vikt skulle behandlas av en nämnd, bestående av två ledamöter från vardera parten och med en av Telestyrelsen utsedd ordförande.

Det blev också omsider Telegrafstyrelsens beslut. Den 4 okt. 1968 träffades ett avtal mellan Telegrafverkets Centralförvaltning och Stiftelsen Tekniska Museet angående den fortsatta driften av Telemuseum. Avtalet godkändes med vissa smärre ändringar av Kungl. Maj:t den 29 dec. 1970, varefter det var fritt fram för byggenskapen. I Dagens Nyheter kunde den 24 juni 1971 läsas en kort notis med rubriken "Nytt Telemuseum" och med följande innehåll:

"Arbetsmarknadsstyrelsen medger att norra stallet vid Tekniska Museet får byggas om för 8,1 milj. kr. Stallet skall bli telemuseum. Bygget utföres som beredskapsarbete".

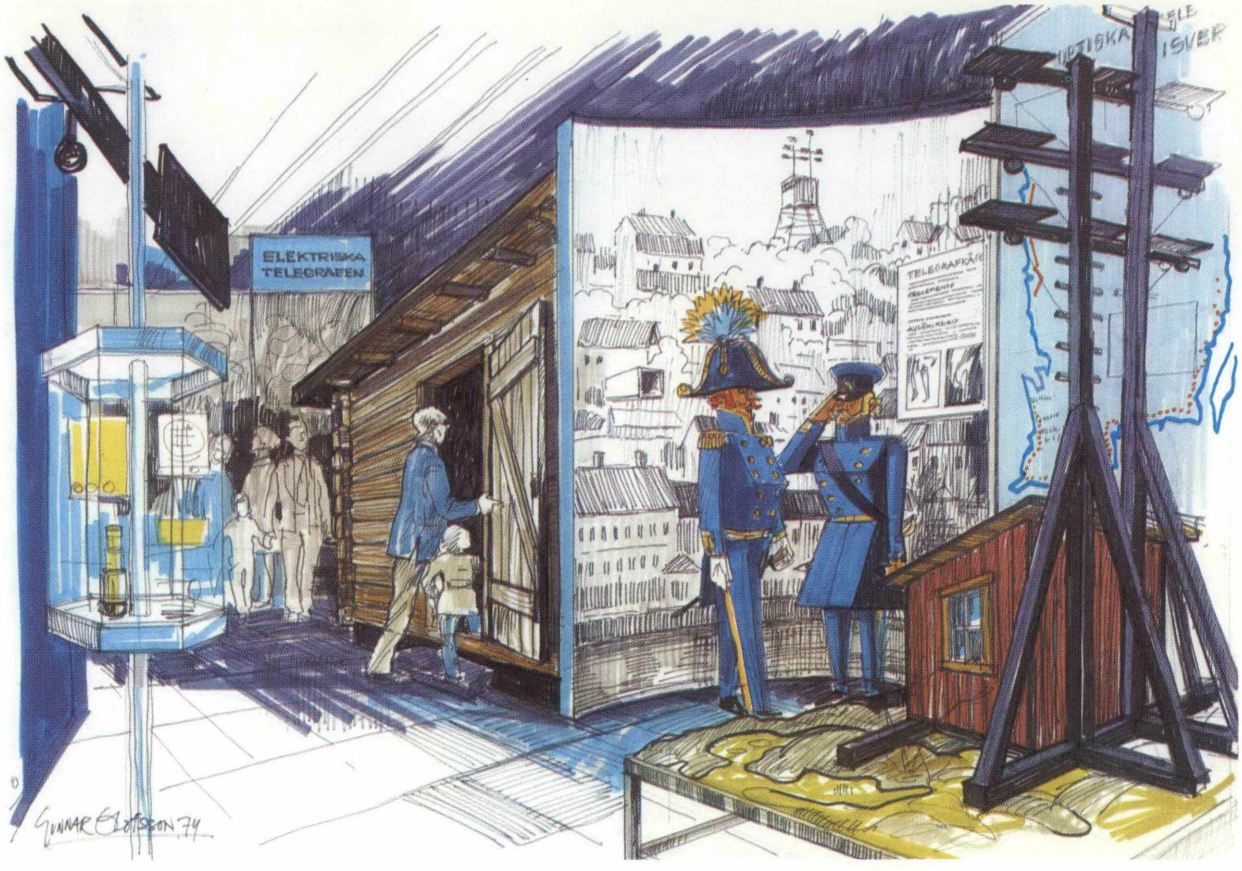
Bild från flyttningen av gamla museets samlingar till det nya museet. Hål har slagits i väggarna och hiss uppmonterats för nedtagningen av de stora föremålen.

Tack vare den rådande arbetslösheten bland byggarbetare i Stockholm hade alltså en viktig detalj i den segslitna museifrågan lösts. Man frestas nästan citera det gamla ordstävet: inget ont som inte har något gott med sig! I oktober startade förarbetena med rivning av stallets innanmäte och utgrävning för källarlokal. (Någon sådan hade inte funnits tidigare.) Endast yttermurarna fick stå kvar — det var ju fråga om ett ombyggnadsarbete — och eftersom de saknade riktig grund måste de stagas upp med grova järnbalkar. Det oaktat rasade under arbetets gång en del av muren och fick byggas upp på nytt. Det nya innanmätet har ingen kontakt med yttermuren utan vilar på pelare från källarplanet. På detta sätt har en mycket luftig interiör skapats, som det varit ett nöje att inreda för vad Telemuseum har att visa. Byggarkitekt har varit Sergei Mirelius arkitektkontor.

Ursprungligen hade man, som inledningsvis nämnts, räknat med att det för museets del skulle räcka med ca 60 % av utrymmet i byggnaden, räknat från dess östra del, där en täckt förbindelsegång skulle ordnas till Tekniska Museets huvudbyggnad. Resten av byggnaden skulle användas för annat ändamål, förslagsvis en avdelning om datastyrning. Man kom emellertid under planeringen av inredningen av de olika avdelningarna i museet snart underfund med att det anslagna utrymmet inte alls räckte till, så mycket mer som ett förslag att dit överflytta jämväl det vackra sessionsrummet från det rivningshotade Brunkebergstorg 2 — Telegrafstyrelsens hemvist åren 1924—69 — vann vederbörandes bifall. Runt detta rum var det meningen att ordna en historisk utställning av telegrafverkets utveckling under de snart 125 år som det existerat.

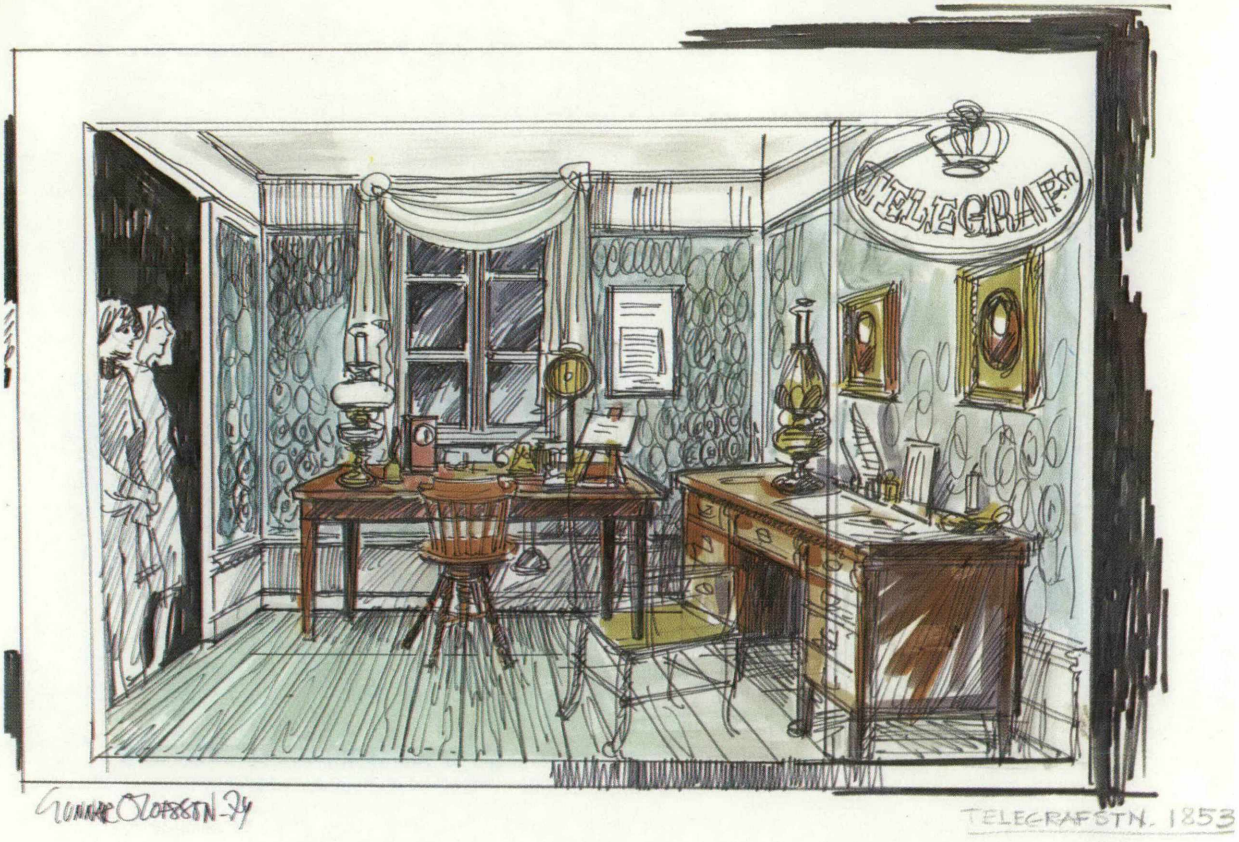
Man planerade därför för ett 100-procentigt utnyttjande av den ombyggda fastigheten. Nedervåningen skulle inrymma optisk och elektrisk telegraf samt telefon och övervåningen radio, såväl kommersiell radio som rundradio och television. Som blickfång vid inträdet i museet skulle tjäna den vackra L. M. Ericssons-montern från Stockholmsutställningen 1897, vars spira sträcker sig genom en öppning i taket upp i övervåningen. En modifiering i dessa planer har sedan måst vidtagas, i det att radioavdelningen fått avstå en del av sitt utrymme åt en utställning, som visar datateknikens utveckling genom tiderna, begynnande med de allra äldsta hjälpmedlen inom räknekonsten.

Beträffande frågan hur snart det hela skulle stå färdigt räknade

Detalj av den optiska telegrafutställningen på nya Telemuseum. Denna färgbild liksom de följande har tecknats av Gunnar Olofsson, verksam i inredningsfirman K. G. Spennare.

man från början lite väl optimistiskt. Byggsidan kalkylerade med att ha gjort sitt vid årsskiftet 1973/74, varefter man hoppades ha allt klart till hösten sistnämnda år. Men då räknade man inte med de förseningar som alltid tycks vara förknippade med det här slaget av arbete. Bygget blev försenat, och inredningsarbetet kunde inte igångsättas på avsedd tid. Det utföres till stor del av K. G. Spennares reklam- och inredningsfirma på basis av planer uppgjorda av Tekniska Museets och Telemuseums personal. Statens transportkontor har svarat för flyttningen av föremålen från Karlaplan till de nya museilokalerna. Experter från televerket har därvid varit behjälpliga för nedmonteringen av de större växlarna och följande uppmontering i det nya museet. För närvarande pågår uppsättningen av den optiska och elektriska telegrafens skiftande skärmar, miljöer och föremål —

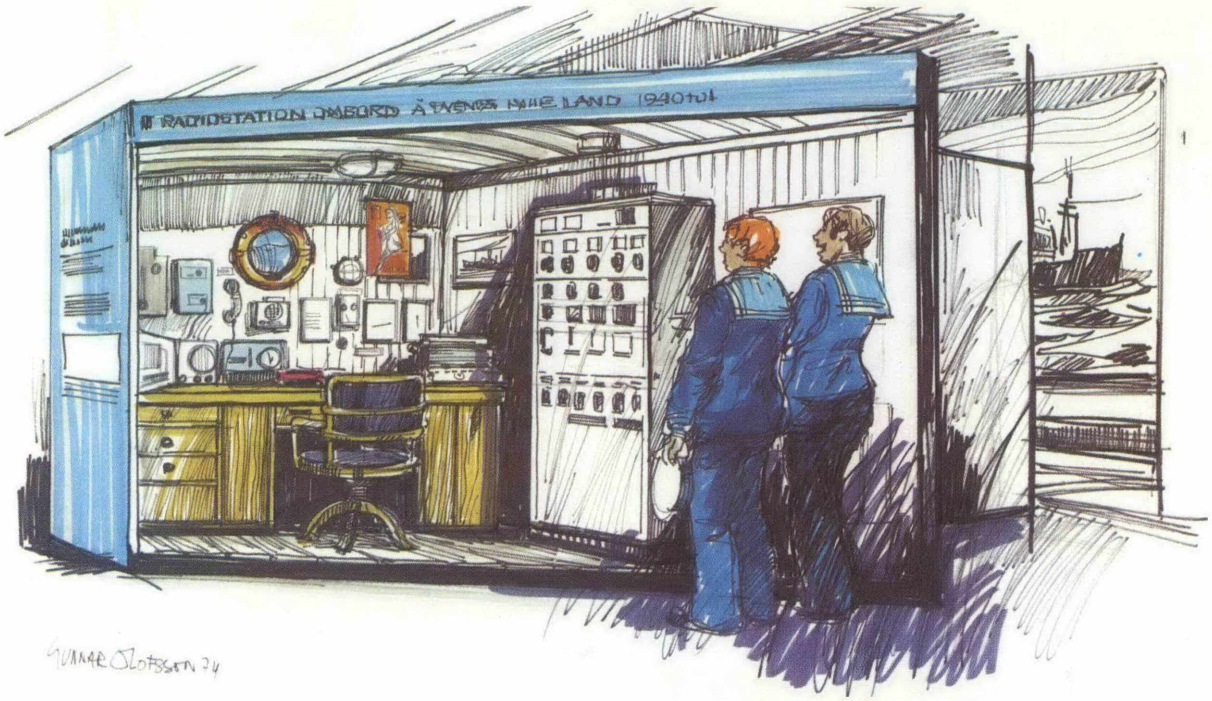

Interiör av tidig elektrisk telegrafstation med originalföremål från den första telegraflinjen mellan Stockholm och Uppsala.

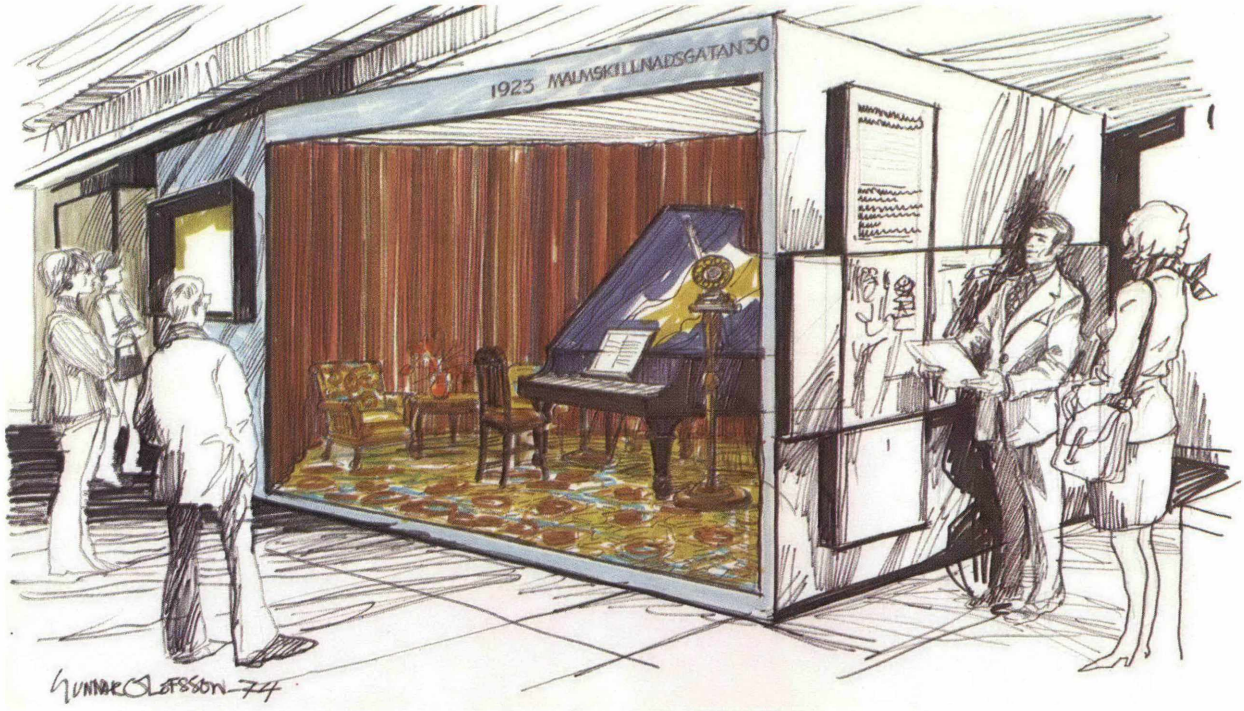
den optiska utställningen är praktiskt taget färdig. Telefonavdelningen börjar också ta form — där är det den transmissionstekniska sektionen, som släpar efter. Radioavdelningen i övervåningen förefinns än så länge bara på papperet och måste för övrigt i viss mån omplaneras genom tillkomsten av den ovan nämnda dataavdelningen. Vad som däremot blir färdigt i år är inredningen av LME:s minnesrum. Detta arbete utföres av Wallfälts snickerifabrik, som även svarat för uppförandet av det redan färdiga sessionsrummet.

Inredningen av minnesrummet bekostas av Telefon AB L. M. Ericsson, som nästa år kan fira sitt 100-årsjubileum, kanske med en tillställning i denna sin då 75-åriga lokal. Ett annat jubileum, som säkerligen inte kommer att förbigås av det nya Telemuseum, inträffar också nästa år, då som tidigare nämnts Bells telefon fyller 100 år.

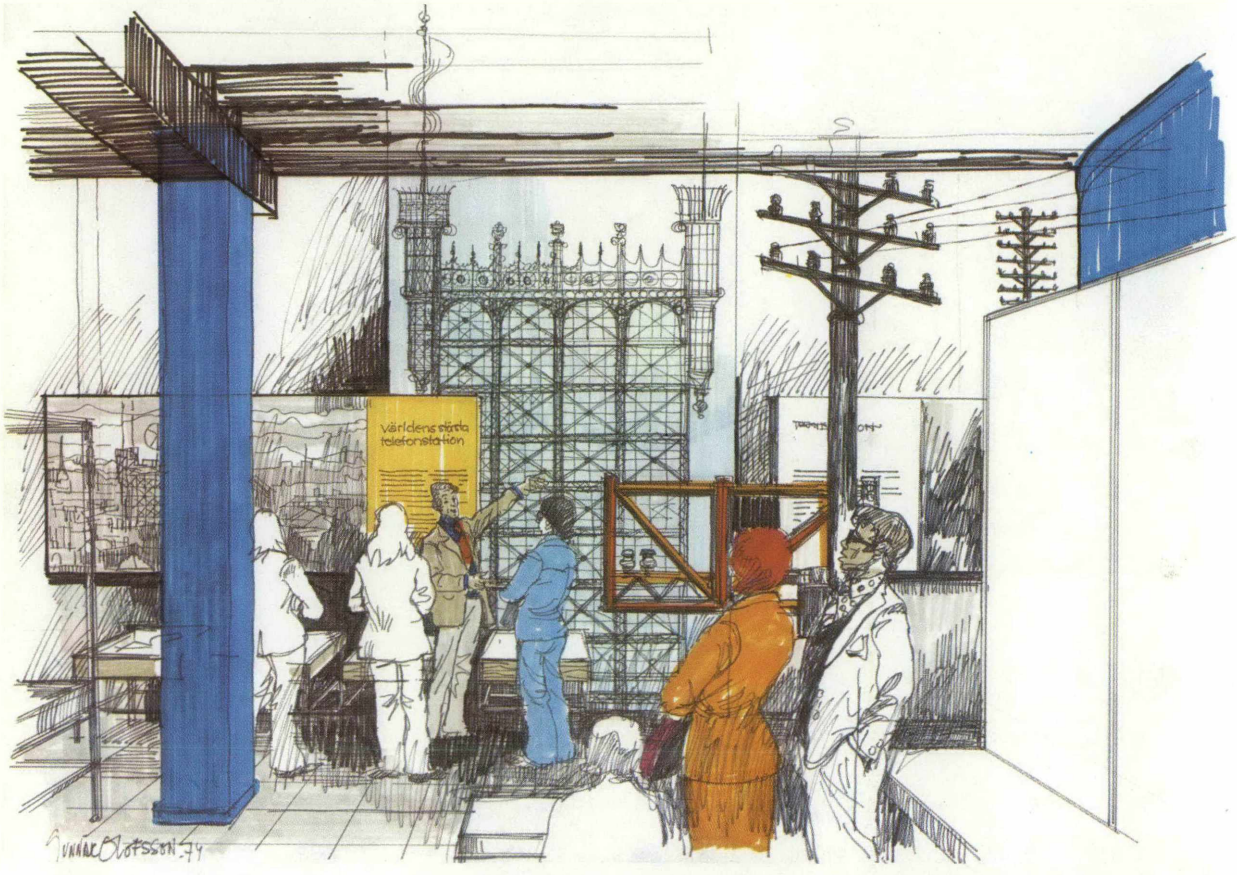
Meningen är att ha undervåningen klar i slutet av detta år och då öppna den för allmänheten med en enkel invigningsceremoni. Över-

Interiör av en modern radiostation ombord å fartyg. (Avdelningen för kommersiell radio.)

Rundradiostudion i telefontornets hus Malmskillnadsgatan 30 år 1925. (Avdelningen för rundradio.)

Jättestor bild av telefontornet i Stockholm jämte detaljer från en telefonstolplinje.

våningen med radioavdelningen får vänta ännu ett år. Detta har i viss mån att göra med tillgången på erforderliga medel. Redan nu torde man emellertid utan att göra sig skyldig till överord kunna säga att den teletekniska avdelning av Tekniska Museet — Telemuseum — som nu håller på att ta form, i färdigt skick kommer att bli en unik skapelse i sitt slag, både när det gäller mångfalden och variationen av utställda föremål och sättet, på vilket teleteknikens utveckling demonstreras. Jag tror inte att något annat land kan uppvisa motstycke.